

ЧУДИК-БІЛОУСОВА Н. І.

кандидатка юридичних наук, доцентка,
старша наукова співробітниця
відділу міжнародного приватного
права (Науково-дослідний інститут
приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака
Національної академії правових наук
України)
ORCID ID: 0000-0002-2248-8575

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

УДК 342.7:349.41:342.56 (477)

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.4.2.46>

ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ СЕЛА В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті здійснено комплексний науково-правовий аналіз соціального розвитку села в Україні в умовах дії воєнного стану та в контексті повоєнного відновлення держави. Обґрунтовано, що соціальний розвиток села за своєю юридичною природою є сукупністю правових механізмів, спрямованих на реалізацію соціальних зобов'язань держави щодо сільського населення. Показано, що фрагментарність і несистемність чинного нормативно-правового регулювання, відсутність узгодженості між галузевими актами та їх слабка орієнтація на подолання бідності, забезпечення зайнятості та сталого розвитку соціальної сфери села істотно ускладнюють досягнення задекларованих державою цілей. Проаналізовано вплив воєнного стану на соціально-економічний стан сільських територій, зокрема скорочення кількості суб'єктів господарювання, зростання безробіття, бідності, демографічних втрат, руйнування соціальної та виробничої інфраструктури, а також обмеження можливостей реалізації права на працю через безпекові ризики, мінування територій і втрату логістичних зв'язків. Окрему увагу приділено ролі територіальних громад у забезпеченні соціального розвитку села після реформи децентралізації та визначенню меж їх відповідальності в умовах обмежених фінансових ресурсів і підвищених соціальних навантажень. У статті вказано, що основними правовими механізмами соціального розвитку села в умовах воєнного стану є нормативно-правове забезпечення процесів, діяльність суб'єктів публічного управління, а також заходи зі сприяння зайнятості сільського населення. Обґрунтовано необхідність переходу до активної політики соціального розвитку села, заснованої на партнерстві держави, територіальних громад і суб'єктів приватного права. Підтримано доцільність прийняття спеціального Закону України «Про соціальний розвиток села та сільських територій». Зроблено висновок, що соціальний розвиток села має розглядатися як складова державної соціальної політики та стратегічний інструмент відновлення і сталого розвитку сільських територій у повоєнний період з урахуванням безпекових, економічних і демографічних викликів.

Ключові слова: соціальний розвиток села, сталий розвиток, соціальна інфраструктура, зайнятість сільського населення, агробізнес, соціальні права, воєнний стан.

Chudyk-Bilousova N.I. Legal Mechanisms of Rural Social Development under Martial Law

The article provides a comprehensive legal and doctrinal analysis of rural social development in Ukraine under martial law and in the context of the country's post-war recovery. It substantiates that, by its legal nature, rural social development constitutes a set of legal mechanisms aimed at implementing the State's social obligations toward the rural population. It is demonstrated that the fragmented and unsystematic character of the existing regulatory framework, the lack of coherence between sectoral legal acts, and their weak orientation toward poverty reduction, employment promotion, and the sustainable development of the rural social sphere significantly hinder the achievement of the goals declared by the State. The article analyses the impact of martial law on the socio-economic condition of rural areas, including the reduction in the number of economic entities, rising unemployment and poverty, demographic losses, destruction of social and productive infrastructure, as well as restrictions on the exercise of the right to work caused by security risks, landmining of territories, and the disruption of logistics chains. Particular attention is paid to the role of territorial communities in ensuring rural social development following the decentralization reform and to defining the limits of their responsibility in conditions of limited financial resources and increased social burdens. It is emphasized that the key legal mechanisms of rural social development under martial law include regulatory support of relevant processes, the activities of public administration bodies, and measures aimed at promoting employment of the rural population. The article substantiates the necessity of shifting toward an active rural social development policy based on partnership between the State, territorial communities, and private-law entities. The expediency of adopting a special Law of Ukraine "On Social Development of Rural Areas and Rural Territories" is supported. The conclusion is drawn that rural social development should be regarded as an integral component of State social policy and as a strategic instrument for the recovery and sustainable development of rural territories in the post-war period, taking into account security, economic, and demographic challenges.

Key words: *rural social development, sustainable development, social infrastructure, rural employment, agribusiness, social rights, martial law.*

Вступ. На початку повномасштабного вторгнення більше 30% населення України проживало у сільській місцевості та 17,2% населення країни віком від 15 до 70 років було зайняте у сільському, лісовому та рибному господарстві. Введення воєнного стану спричинило припинення чи призупинення діяльності значної кількості суб'єктів господарювання у сільському господарстві (кількість великих та середніх підприємств зменшилася на 20%, а малих підприємств на 32% відповідно) [1].

Згідно з законодавством пріоритетність соціального розвитку села [2] понад три десятиліття є базовим елементом державної соціальної політики. Тому навіть в умовах дії воєнного стану та повоєнного відновлення вона має бути спрямована на формування повноцінного життєвого середовища для жителів і працівників сіл, на забезпечення їх економічних і соціальних інтересів як населення, на визначення та забезпечення заходів із комплексного розвитку територій, на створення умов для збереження кількості сільських населених пунктів, на забезпечення розвитку об'єктів соціальної інфраструктури, на впровадження сучасних систем зв'язку, збереження чи створення умов для транспортного сполучення, забезпечення функціонування житлово-комунального та водного господарства [3].

Постановка проблеми. Тривалий час ситуацію в соціальній сфері села, котра є основою соціального розвитку, залишається складною через певні чинники (безробіття, бідність, трудова міграція, занепад соціальної інфраструктури, поглиблення демографічної кризи та відмирання сіл) [4]. Очевидно, що протягом останнього десятиліття в цілому та

з часу повномасштабного вторгнення зокрема, ситуація щодо функціонування та розвитку сіл суттєво погіршилася внаслідок зменшення частки населення через неможливість працевлаштування, низький рівень заробітної плати, відсутність чи неналежний стан необхідної для життя інфраструктури, недостатній рівень зайнятості, скорочення фінансування та через поступову оптимізації закладів освіти та охорони здоров'я після проведення реформи децентралізації та втрати належної комунікації з представниками територіальної громади.

Запровадження на державному рівні заходів із підтримки територій мало позитивно вплинути на соціальний розвиток села, інвестиційну привабливість сіл як територій, популярність аграрних професій, запровадження сільського туризму. Однак, відбулася їх часткова реалізація, котра не принесла бажаного результату через затяжну фінансову економічну кризу, непослідовність дій уповноважених органів влади, неврахування всіх чинників функціонування аграрного сектору економіки [5, с. 51].

Питання функціонування соціально-економічного розвитку сільських територій, аграрного ринку праці та зайнятості сільського населення були предметом досліджень багатьох вчених. Серед яких О. В. Гафурова, Т. П. Єгорова-Луценко, В. М. Єрмоленко, Т. О. Коваленко, Т. В. Курман, Г. С. Корнієнко, В. В. Латишева, В. В. Носік, Я. О. Сидоров, А. М. Стахівка, В. Ю. Уркевич та інші.

Виходячи з аналізу законодавства, базовими правовими механізмами соціального розвитку села в умовах дії воєнного стану, слід вважати: нормативно-правове забезпечення соціального розвитку села, діяльність суб'єктів забезпечення соціального розвитку села, сприяння зайнятості населення.

Результати дослідження. В умовах повоєнного відновлення розвиток соціальної сфери села має залишатися одним із основних напрямів соціальної політики держави [6, с. 8]. Тому уповноважені суб'єкти публічного управління повинні забезпечити нормативно-правову та фінансову складову соціальної підтримки населення задля виконання вимог законодавства [7], зокрема щодо посилення соціального забезпечення населення та зростання розміру заробітної плати працівників у сільському господарстві. Аналіз чинного законодавства засвідчує, що воно залишається несистематизованим, неузгодженим з іншими актами і не має орієнтації на забезпечення подолання бідності, створення умов для сталого розвитку соціальної сфери села, функціонування сільського господарства в існуючих природних екологічних системах у різних регіонах держави [8, с. 84].

Юридична природа соціального розвитку села, яка раніше фрагментарно досліджувалася в доктрині аграрного і трудового права [9, с. 130] та ігнорувалася в доктрині соціального права, потребує додаткових досліджень та напрацювань задля вдосконалення чинного законодавства.

Як складову державної політики в цілому та соціальної політики зокрема, його вважають комплексом суспільних відносин, котрі виникають у зв'язку з необхідністю належного облаштування та забезпечення сільських територій, організацією їх соціального і матеріального забезпечення задля досягнення достатнього життєвого рівня населення на рівні діючих державних соціальних стандартів [6, с. 36–37]. У цілому із таким трактуванням варто погодитися в частині необхідності організації певних заходів із посилення соціального забезпечення осіб, котрі проживають у сільській місцевості чи забезпечення стабільності у розвитку таких населених пунктів, зокрема на засадах активної співпраці держави та місцевого, насамперед аграрного бізнесу.

Через нерівномірність соціально-економічного розвитку окремих територій життєстійкість сіл в державі значною мірою залежала від їхньої територіальної близькості до економічних центрів та центру громади, від результатів реформування аграрної економіки [10, с. 16]. В умовах воєнного стану на їх життєстійкість та на життєстійкість населення суттєво вплинула близькість ведення бойових дій, перебування у зоні посиленних обстрілів, ступінь площ замінованих територій, наслідки руйнування житлової, виробничої та соціальної інфраструктури, неможливість чи суттєві труднощі відновлення діяльності окремих суб'єктів господарювання, наявність чи відсутність умов для повернення чи для релокації суб'єктів господарювання.

На соціальний розвиток також суттєво впливають ризики обмеження чи припинення розвитку сіл або ж їх руйнування, поглиблення та розширення бідності серед їх мешканців внаслідок зростання кількості осіб, котрі втратили роботу внаслідок неможливості виконання трудових обов'язків, незабезпечення безпечних умов праці, руйнування виробничих потужностей чи їх релокацію, неможливість виконання роботи на територіях, котрі підлягають розмінуванню чи не можуть бути використані за призначенням за відсутності окремих природних ресурсів чи з певних об'єктивних причин (втрата ринку збуту, відсутність логістики та ін.).

Основою соціального розвитку виступає соціальна сфера села, як сукупність певних структурних елементів, спрямованих на забезпечення населення належними умовами праці та відпочинку, на створення сприятливого, комфортного й гармонійного життєвого середовища [11, с. 109]. За сучасних умов вона може містити лише окремі згадані вище елементи, з урахуванням географічного розташування та можливостей з організації та забезпечення безпечних умов для проживання населення.

Основними засадами її розвитку переважно вважають сукупність економічних, правових, політичних та соціальних заходів, спрямованих на відродження села, поліпшення організації життєзабезпечення населення [12, с. 84]. В умовах дії воєнного стану засадами, на яких має ґрунтуватися сталий соціальний розвиток, мають стати якісне та своєчасне правове забезпечення функціонування сіл, належне фінансування їх життєдіяльності та посилення соціальної захищеності місцевих жителів.

Сталий розвиток сіл має забезпечувати гідний рівень життя для населення, гарантувати йому доступ до освіти, охорони здоров'я, культури та соціальних послуг. Впровадження воєнного стану суттєво загострило соціальні проблеми, зокрема через демографічну кризу, зростання бідності та соціальної нерівності. Тому доцільно продовжувати розвивати інфраструктуру сіл, підтримувати населення через створення умов для його повернення до громади [13, с. 145], сприяти інтеграції внутрішньо переміщених осіб. Хоча в умовах реформування системи загальної середньої освіти подальше суттєве скорочення кількості закладів освіти, уже в короткостроковій перспективі спричинить зростання безробіття за рахунок осіб, що організовували та забезпечували освітній процес та сприятиме зростанню кількості осіб працездатного віку, котрі вимушено покинуть місця проживання заради здобуття дитиною освіти.

Тому для забезпечення досягнення Цілей сталого розвитку [14] доцільно прискорити процеси із впровадження таких якісних змін, котрі будуть здатні забезпечити стабільність у соціально-економічному зростанні сіл, підвищити ефективність економіки, сприяти зростанню рівня зайнятості та якості життя населення завдяки сукупності заходів економічного та соціального характеру на загальнодержавному та місцевому рівнях [15]. З метою подальшого удосконалення правового регулювання відносин із сталого соціального розвитку села для підвищення соціально-економічних умов життя та праці необхідним є прийняття спеціального нормативно-правового акта, яким може стати Закон України «Про соціальний розвиток села та сільських територій» [16, с. 73].

Формування сприятливого середовища у контексті соціального розвитку села, зокрема має передбачати стратегічні та операційні заходи, використання котрих дозволить впровадити інструменти з підтримки підприємництва задля сприяння створенню нових робочих місць, розвитку самозайнятості, збільшення податкових надходжень [17, с. 176], особливо у сільській місцевості.

Визначальну роль у функціонуванні та розвитку сіл та об'єктів соціальної інфраструктури після проведення реформ з децентралізації відведено переважно територіальній громаді. Задля забезпечення перспектив її функціонування та розвитку передбачено використання необхідних та наявних механізмів загальнодержавного регулювання, передусім забезпечення пріоритетності розвитку сіл громади та забезпечення і створення для їх жителів рівних можливостей для задоволення своїх потреб [18, с. 64]. Однак, в умовах дії воєнного стану реалізувати такі заходи надто складно в окремій громаді за відсутності достатніх

фінансових можливостей. У частині громад через наявність загроз для життя і здоров'я та неможливість забезпечення безпечних умов для відновлення господарської діяльності, слід визнати передчасним фінансування заходів із соціального розвитку окремих чи всіх сіл у таких громадах.

За сучасних умов викликом для громади також залишається можливість збереження на попередньому рівні та розвитку її мережі через зростання кількості осіб похилого віку, маломобільних осіб та зростання чисельності внутрішньо переміщених осіб. Незважаючи на наявність певних обмежень, зумовлених дією воєнного стану, незмінним залишається обов'язок громади забезпечення дотримання державних соціальних стандартів, забезпечення зайнятості та створення робочих місць, створення умов для подолання бідності

Для забезпечення соціального розвитку села доцільним є збереження трудового потенціалу населення, задля зниження соціальної напруженості, пов'язаної зі зростанням кількості осіб, які втратили дохід [19, с. 207], так як бідність, як складова життєдіяльності мешканців сіл до повномасштабного вторгнення, була характерною переважно серед найманих працівників у сільськогосподарському виробництві та для самозайнятих осіб в особистих селянських господарствах через низьку дохідність економічної діяльності, низькі стандарти оплати праці, низький рівень доступу до ресурсів розвитку. Її характеризували як «відсутність стабільних джерел надходження доходів і невисокі пасивні доходи, низький рівень майнового забезпечення, сезонну» [10, с. 25]. За сучасних умов лише частина населення сіл може реалізувати право на працю та отримувати заробітну плату на рівні вищому, ніж мінімальний.

За умов дії воєнного стану здійснення заходів із мінімізації безробіття та сприяння працевлаштуванню має стати одним із пріоритетних напрямків реалізації соціальної політики в державі.

Відповідно до законодавства про зайнятість населення чітко визначені заходи зі сприяння [20] в її забезпеченні. Вчені вважають, що ефективними інструментами для їх впровадження мають стати: перерозподіл робочої сили між секторами економіки; розроблення короткострокових планів щодо релокації чи переорієнтації деяких суб'єктів господарювання, надання допомоги бізнесу, який через бойові дії не може сплачувати заробітну плату працівникам та податки» [21]. Водночас слід визнати, що дані заходи слід визнати такими, котрі можуть бути ефективними насамперед за умов дії воєнного стану та будуть недієвими в умовах повоєнного відновлення.

Для їх ефективної реалізації необхідно є участь держави, зокрема зі створення сприятливих умов для продуктивної зайнятості та збільшення доходів населення; поліпшення матеріального становища та підвищення престижу сільської інтелігенції; посилення соціального захисту найуразливіших верств населення; забезпечення стабільного функціонування, розвитку і підвищення якості соціальної інфраструктури [22]. Однак, не всі з них вдалося реалізувати насамперед через непослідовність державної політики в цій сфері.

До переліку заходів, здатних посилити політику зайнятості населення, котрі варто реалізувати в сучасних умовах, пропонують віднести: створення ефективних умов для самозайнятості населення (слід визнати доречним на тих територіях з належними безпечними умовами для функціонування та розвитку відповідних напрямків діяльності місцевим бізнесом, наявність ресурсів для здійснення діяльності, зокрема і природних ресурсів); популяризацію окремих робітничих професій через збільшення розміру оплати праці (активне впровадження механізмів дуальної освіти для здобувачів, із урахуванням потреб громади чи регіону); запровадження ефективних програм підготовки окремих категорій працівників, спрямованих на перепрофілювання та підвищення кваліфікації працівників аграрного сектору економіки (має відбуватися за активної участі суб'єктів господарювання, котрі об'єднані у відповідні кластери у межах відповідних територій); розробку державних та місцевих програм зайнятості молоді, їх своєчасне фінансування та реалізація (через посилення професійної орієнтації серед суб'єктів господарювання у співпраці з центрами

зайнятості, надання індивідуальної допомоги незайнятому населенню у пошуку роботи, проведення тренінгів та курсів для розвитку професійних навичок, котрі можуть сприяти в працевлаштуванні, впровадження механізмів стажування молоді на засадах гнучких режимів робочого часу, впровадження заходів стимулювання щодо укладення перших трудових договорів для випускників закладів вищої освіти); розширення фінансування підтримки аграрного сектору бізнесу за рахунок грантів та/чи залучення іноземних інвестицій [23], особливо на деокупованих територіях, у гірській місцевості та на територіях, придатних для розвитку агротуризму.

Однак, слід мати на увазі, що їх впровадження очевидно потребуватиме залучення значної кількості фінансових, людських ресурсів та буде утрудненим під час реалізації на деокупованих територіях, територіях, котрі зазнали суттєвих ушкоджень інфраструктурних об'єктів та є фактично чи суттєво непридатними для проживання населення і потребують відновлення. Фактично неможливими є заходи зі сприяння зайнятості населення тих сіл, територіях яких потребує заходів із розмінування та відновлення.

Забезпечення зайнятості в умовах дії воєнного стану є найголовнішим пріоритетом у сприянні повоєнному відновленні держави в цілому та у відновленні сіл, як основи аграрного сектору економіки. Тому варто посилювати механізми фінансової підтримки населення сіл задля скорочення рівня їх бідності, покращення суспільного добробуту і життєдіяльності [24, с. 185], впроваджувати заходи з формування ринку праці, насамперед задля підтримки релокованого бізнесу, допомоги в інтеграції в громаду через працевлаштування внутрішньо переміщеним особам, забезпечення економічного зростання [25, с. 243] та створення умов для зростання рівня доходів.

Для служби зайнятості в окремих регіонах, з урахуванням викликів та запитів суб'єктів господарювання, одним із пріоритетних напрямків діяльності має стати організація та популяризація професійного навчання безробітних за робітничими професіями, які користуються попитом на ринку праці. Таке навчання має стати результатом співпраці роботодавця та служби через систему замовлення або результатом ефективного надання соціальних послуг незайнятій особі задля створення необхідного підґрунтя для її самозайнятості, особливо для започаткування власної справи та її розвитку саме в сільській місцевості.

Висновки. Аналіз новітніх тенденцій розвитку правового регулювання відносин щодо формування ефективної системи соціального розвитку села у період воєнного стану дозволив зробити висновок про те, що під ним слід розуміти комплекс заходів, спрямованих на реалізацію визначених законодавством завдань з організації та забезпечення виконання державної політики розвитку територій та соціальної підтримки населення. В умовах повоєнного відновлення він має стати складовою державної соціальної політики та інструментом стратегічного регулювання відносин з відновлення та розвитку села.

Метою впровадження нових та оновлення наявних механізмів у цій сфері має стати створення умов для формування безпечного соціального середовища для жителів і працівників, котрі забезпечують функціонування та розвиток сіл як населених пунктів. Її досягнення повинне відбуватися за такими напрямками, як: формування та реалізація політики покращення якості життя населення та працівників; формування та реалізація заходів із протистояння негативним демографічним змінам; відновлення, збільшення та покращення якості робочих місць завдяки забезпеченню гідних умов праці для кожного працівника; посилення соціальної підтримки для жителів та працівників села; розвиток та модернізація об'єктів соціальної інфраструктури задля забезпечення доступності до них осіб з числа маломобільного населення.

Тому варто посилити соціальну політику з відновлення та розвитку насамперед тих сіл, котрі постраждали внаслідок повномасштабного вторгнення, бойових дій чи обстрілів, у котрих проживає критично низька чисельність населення та які, мають втрачену, недостатньо розвинуту чи недоступну сферу застосування праці та систему надання соціальних послуг, втрачену, пошкоджену чи обмежену транспортну інфраструктуру. Задля забезпечення

досягнення визначених цілей доцільно впроваджувати та реалізовувати концепцію «активної політики соціального розвитку села», основою якої має стати тристоронній договірний механізм з чітко розмежованими функціями, відповідальністю та гарантіями за участі держави, громади та суб'єктів приватного права.

Список використаних джерел:

1. Стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року, схв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15.11.2024 р. № 1163–р. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-%D1%80>.
2. Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві. Закон України від 17.10.1990 р. у ред. Закону України від 15.05.1992 р. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/400-12>.
3. Аграрне право України / за ред. В. З. Янчука. 2-е вид. Київ : Юрінком Інтер, 1999. 720 с.
4. Концепція Комплексної програми підтримки розвитку українського села на 2006–2010 роки. Затв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21.12.2005 р. № 536-р. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/536-2005-%D1%80>.
5. Копиця М. А. Правові основи публічного адміністрування фермерських господарств в Україні. Дис. ... д-ра філос. 081 Право / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2022. 237 арк. Науково-консультаційний центр Київського національного університету імені Тараса Шевченка. URL: https://scc.knu.ua/upload/iblock/50e/igjhroj6s6yexrw8hx18polmt6gp9t/Dysertatsiina%20robota_Kopytsia.pdf.
6. Статівка А. М. Організаційно-правові питання соціального розвитку села в Україні. Харків : Право, 2007. 208 с.
7. Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року. Закон України від 18.10.2005 р. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2982-15>.
8. Носік В. В. Земельне право і законодавство України: системна криза чи зміна парадигми в умовах реалізації цілей сталого розвитку в Україні до 2030 року? *Право України*. 2020. № 5. С. 76–90. <https://doi.org/10.33498/loou-2020-05-076>.
9. Чабаненко Н. М. Загальна характеристика аграрно-правових інститутів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 2. С. 127–131. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2015/35.pdf.
10. Людський розвиток в Україні: пріоритети розвитку сільських поселень у контексті децентралізації управління / за ред. Е. М. Лібанової. Київ : Академперіодика, 2020. 354 с. Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України. URL: <https://www.idss.org.ua/arhiv/LRozv.pdf>.
11. Статівка А., Уркевич В. Про проект Закону України «Про сільське господарство України». *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 8. С. 104–110. URL: http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2011/08_2011.pdf#page=104.
12. Аграрне право України / за ред. В. М. Гайворонського, В. П. Жушмана. Харків : Право, 2003. 240 с.
13. Цвігун І. А. Сучасні проблеми та перспективи сталого розвитку сільських територій України в умовах військових дій. *Інноваційна економіка*. 2024. № 4 (100). С. 143–150.
14. Деякі питання забезпечення досягнення Цілей сталого розвитку в Україні. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.11.2024 р. № 1190–р. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1190-2024-%D1%80>.
15. Богданов Д. С. Завдання сталого розвитку сільських територій. *Агросвіт*. 2017. № 7. С. 60–62. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/7_2017/11.pdf.

16. Гафурова О. В. Деякі питання удосконалення законодавства у сфері соціального розвитку села. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. Серія: Право. 2014. Вип. 197 (1). С. 68–75. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pvnpau_prav_2014_197%281%29_12.
17. Азьмук Н. А. Трансформація ринку праці в умовах війни: виклики та стратегії відтворення робочої сили. *Вісник економічної науки України*. 2022. № 1 (42). С. 171–179. [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1\(42\).171-179](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1(42).171-179).
18. Рябоконь В. П. Розвиток соціальної інфраструктури сільських територій. *Економіка АПК*. 2016. № 4. С. 56–65. URL: https://eaprk.com.ua/web/uploads/pdf/Vol.%2023,%20No.%204,%202016_apk-56-65.pdf.
19. Горобець А. С. Окремі питання щодо правовідносин із загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття. Ефективність норм права : матер. VII наук.-практ. конф. (м. Київ, 17 листопада 2016 р.) / за заг. ред. Н. М. Пархоменко, М. М. Шумила, І. О. Ізарової. Київ : Ніка-Центр, 2016. С. 207–210.
20. Про зайнятість населення. Закон України від 05.07.2012 р. № 5067–VI. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>.
21. Пищуліна О., Маркевич К. Ринок праці в умовах війни: основні тенденції та напрями стабілізації. Київ, 2022. 21 с. Центр Разумкова. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2022/07/18/2022-ANALIT-ZAPIS-PISHULINA-2.pdf>.
22. Основні засади розвитку соціальної сфери села. Схв. Указом Президента України від 20.12.2000 р. № 1356/2000. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1356/2000>.
23. Любомудрова Н. П., Гойчук В. І. Зміни на ринку праці в умовах воєнного стану та перспективи післявоєнного відновлення. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 40. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-31>.
24. Сербогіна Н. О. Зайнятість населення в умовах воєнного стану як невід'ємна складова забезпечення національної безпеки. *Право та державне управління*. 2023. № 2. С. 181–186. <https://doi.org/10.32840/pdu.2023.2.26>.
25. Головань Т. Г. Державна політика у сфері зайнятості населення в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 1. С. 241–244. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.37>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 22.07.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 19.08.2025

Дата публікації: 26.09.2025

